

XX ЗАГАЛЬНИЙ З'ЇЗД ПОЛЬСЬКИХ ІСТОРИКІВ

Ювілейний загальний з'їзд польських істориків відбувся 18–20 вересня 2019 р. в Любліні. Такі зібрання проходять раз на п'ять років і ведуть свій початок від першого, ще за часів Австро-Угорщини, краківського з'їзду 1880 р. Відомо, що історії у сучасній Польщі надається особливе місце, а історики користуються повагою у суспільстві й відчувають постійну опіку з боку державної влади, яка розуміє (часом навіть занадто прямолінійно) вагу історичного знання та соціальної пам'яті в консолідації громадянства. Традиційно організатором історичного середовища в Польщі виступає потужне своїми членами й науковими здобутками Польське історичне товариство, котре веде родовід від створеного 1886 р. у Львові Історичного товариства. Авторитет польських істориків на міжнародній арені був і залишається дуже високим, свідченням чого стало обрання їхніх представників головами Міжнародного комітету історичних наук, а також заплановане на 2020 р. проведення в Познані Міжнародного конгресу історичних наук (уперше цей форум відбуватиметься в одній із посттоталітарних країн).

І цього разу організатором з'їзду в Любліні виступило Польське історичне товариство, а також Університет ім. Марії Кюрі-Склодовської й Католицький університет ім. папи Івана Павла II. Офіційним патроном зібрання став президент Польщі Анджей Дуда, а почесний комітет очолив прем'єр-міністр Матеуш Моравецький. Оргкомітетом з'їзду керував відомий польський методолог Ян Поморський.

Загалом учасниками наукового форуму стали понад 900 професійних істориків, учителів, музейних та архівних працівників, студентів. Аудиторію тепло привітали високопосадовці – від віце-прем'єра й міністрів до мера Любліна. Президент Польщі вручив великій групі істориків державні нагороди. Як завжди, з'їзд супроводжували численні виставки, презентації, концерти, покази кінофільмів. Не можна не згадати, що форум проходив у розташованих у самому середмісті нещодавно збудованих, обладнаних за останнім словом техніки приміщеннях Центру зустрічі культур і Конференційного центру.

Але головною новацією люблінського з'їзду істориків усе ж таки було інше, а саме організація та зміст. Оргкомітет на чолі з проф. Яном Поморським відійшов від традиційної практики секцій із численними доповідями й повідомленнями, віддавши перевагу панелям з однією – двома доповідями, підготовленими фахівцями з тематики, та обговоренню їх заздалегідь визначеними модераторами й коментаторами з числа спеціалістів. Це не означало обмежень у виступах інших зацікавлених учасників, натомість дозволило основний час роботи панелей, секцій відвести на обговорення та дискусію. Тож як доповіді, так і дискусії мали винятково фаховий характер.

З'їзд пройшов під гаслом відзначення 450-річчя Люблінської унії, яка створила на Європейському континенті особливу для давніх часів об'єднану державу – Річ Посполиту Обох Народів (Польське королівство й Велике князівство Литовське). Тому головним акцентом форуму стала панель «Спадщина Люблінської унії», яка й відкрила загальну програму. До неї ми ще повернемося, а тут ще відзначимо, що другою загальною панеллю була «Історія Польщі з перспективи жінок».

Інавгураційну доповідь на відкритті з'їзду виголосив проф. Ян Поморський. Вона заслуговує на окрему увагу. Назва «Могутність історії» підкреслювала, що сила

та вплив історії – у тому, що вона завжди продовжує жити у сучасності та визначає обрїї змін, які відбуваються. Історики виконують дуже важливу й відповідальну функцію ретранслятора культур. І те, наскільки фахово вони це роблять, впливає на взаємини між людьми, спільнотами. Сучасний мінливий світ диктує толерантне ставлення до «іншого» та його розуміння, а глобальні проблеми зближують людей у протистоянні негативним і небезпечним тенденціям, що виникають із нерозуміння взаємопов'язаності осіб, спільнот. Тому історикам належить висока місія виховання суспільств, а державам – проведення новочасної історичної політики, що спирається на наукові знання, а не на політичні інтереси окремих груп. Таке завдання – виклик для сучасних істориків, і відповіддю на цей виклик повинно стати їх включення в комунікативні зміни – інтернет, електронні лекції, книжки, заняття, виставки, презентації, інсталяції тощо. Модерні інформаційні можливості відкривають перед істориками необмежені можливості впливу, формування соціального капіталу майбутнього. Завдання істориків – упоратися з цим викликом, задля чого їм треба змінюватися самим і змінювати навколишній світ. Саме у цьому, на переконання доповідача, полягає «могутність історії».

Повертаючись до головної панелі з'їзду, присвяченої Люблінській унії, треба відзначити, що вона пройшла без доповіді, як вільна дискусія знаних істориків Польщі, Литви, Білорусі (прикро, що так, як і під час унії 1569 р., забракло «третього члена» Речі Посполитої – Русі-України, оскільки заявлений до виступу представник України проф. Ярослав Грицак не зміг приїхати в Люблін). Дискутантами стали *Юрате Кяупене* з Литви, *Генадзь Саганович* із Білорусі (нині проживає в Польщі), *Роберт Фрост* із Великобританії, *Даніель Бовуа* з Франції, *Норман Дейвіс* із Великобританії (фактично з Польщі) та *Губерт Лашкевич* із Польщі – усі знані історики, дослідники унії й тодішньої епохи, які дали відповіді на поставлені модератором запитання. У ході дискусії пролунали два головних погляди на спадщину унії (фактично їх більше): апологетичний («тріумфальний»), що звеличував сам цей акт та створення Речі Посполитої як ранньомодерної федерації, і критичний («трагедійний»), як поразку народів Литви, Білорусі, України. Виявилось, що розгляд та оцінка унії без чіткого визначення низки категорій («суверенність», «нація», «демократія», «федерація») неможливі, а більшість істориків розходяться в їх трактуванні й використанні. Єдине, у чому дискутанти дійшли згоди та на чому наголосив *Норман Дейвіс*, полягало в тому, що створена в результаті унії Річ Посполита була не тільки державою поляків, а також їхньою історією. Спадок цієї багатонаціональної держави належить усім народам, які її населяли та робили внесок у формування її культури. *Даніель Бовуа*, своєю чергою, підкреслив, що унія яскраво демонструє положення про те, як «добрі наміри» закінчуються «злими наслідками», а її (та й самої Речі Посполитої) історія сповнена міфами, котрі виникали в інші часи та з інших міркувань. Історикам доцільно пам'ятати, що не буває абсолютно «добрих» і геть «поганих» явищ. Зазвичай добро та зло поєднуються, і це змушує робити «серединний» вибір в оцінках, спростовувати одномірні характеристики-міфи, вигідні тим чи іншим політичним силам у різні історичні часи.

Не менш цікавою і змістовною стала друга головна панель – «жіноча». Вона проходила за аналогічним сценарієм, але без участі зарубіжних представників. Знані польські дослідниці й дослідники історії жінок (*Доброхна Калва*, *Агата Мірек*, *Марія Солярська*, *Анджей Шварц* та ін.) констатували, що жінка практично

не представлена у загальнопольському історичному дискурсі, у шкільних, університетських підручниках тощо. Ця прогалина, яку слід терміново виправляти, знижує інформативність і соціально-виховний ефект історичного знання, продовжує традиційну лінію ігнорування присутності жінки в польській історії.

Подібним чином, наскільки нам відомо, пройшли дискусії в усіх секціях, вони вирізнялися фаховістю і спрямованістю на майбутні дослідження. Традиційну зацікавленість викликала панель, присвячена методологічно-історіографічним проблемам («Яким шляхом іти до пізнання минулого? Польська історіографія між Х і ХХ з'їздами істориків»), котру зорганізували та в якій узяли участь знані польські історіографи *Рафал Стобецький, Кишишоф Заморський, Ева Доманська, Томаш Вісліч, Єжи Матерніцький, Павел Серженга* та ін. У дискусії пролунали критичні міркування щодо історіографічної спадщини «народної Польщі». Але водночас підкреслювалося, що й у роки ПНР польська історіографія, незважаючи на ідеологічний пресинг, залишалася в основному вірною фаховому ремеслу та нагромадила науковий доробок, який заслуговує позитивної оцінки. Нові тенденції у сучасному історієписанні пов'язані з тими чинниками, які сьогодні проявляються у світовій історіографії і привертають увагу до транснаціональних, глобальних проблем, змушують із тривогою дивитися в майбутнє.

Тут немає потреби (та й можливості) робити огляд усіх панелей і секцій люблінського форуму. Частина доповідей увійде до збірника «Пам'ятник з'їзду», який невдовзі повинен з'явитися друком. Зауважимо, що було репрезентовано панелі публічної історії, історії музеїв та архівів, а також головних періодів національної історії (треба додати теж істориків античності).

Загальний погляд на роботу з'їзду спонукає до кількох особливих спостережень. Практично вся вона була зосереджена навколо питань минулого Польщі, а проблематика всесвітньої історії залишилася «за бортом». Напевно тому також на форумі було не надто багато зарубіжних істориків, переважно запрошених індивідуально. Окрім згаданих вище, можна назвати ще *Ярослава Панека* з Чехії, *Їржі Кочана* зі Словаччини. Не зауважено жодного історика з Росії. Українці (*Леонід Зашкільняк, Леонід Тимошенко*) були тільки серед запрошених, а не активних учасників.

І наостанок кілька особистих міркувань. Польське історичне середовище здавна вирізняється організованістю й солідарністю, що, зрештою, дозволило йому ще в роки комуністичної влади успішно чинити спротив нав'язуванню тоталітарної ідеології. Залишається тільки констатувати, що в Україні таке середовище досі не сформоване. Польський приклад може бути корисним для вітчизняних істориків, тому що без фахового середовища рівень наукових студій залишається в повній залежності від державного чиновництва, а це несе великі небезпеки маніпуляції історією.

Напередодні люблінського з'їзду керівництво Польського історичного товариства й оргкомітет ухвалили звернення до громадськості під назвою «Велика зміна: Історія відносно викликів», в якому порушили важливе питання: як досліджувати зміни в історії? Відповідь наводиться словами знаного польського поета Збігнева Герберта (1924–1998 рр.): «Історія є в руках людини, яка випростувалася, повернула свою честь і гідність та не дасть себе принизити». Швидкі зміни, що відбуваються у світі сьогодні, заторкують також істориків, котрі повинні бути гідними цих змін і краще за інших бачити їх напрями та цілі.